

СЪВРЕМЕННОТО БЪЛГАРСКО СЕМЕЙСТВО КАТО ВЪЗПИТАТЕЛНА СРЕДА

Всяко възпитание в крайна сметка е помощ за по-добро адаптиране в социалната среда. Семейството, което е първата и най-важна възпитателна среда е микрообщество, интегрирано в глобалното общество. То е негова проекция и в най-голяма степен историята му следва историята на обществото, макар, че повторението не е абсолютно.

Семейното възпитание полага основите на детската личност и в много отношения насочва следващите стъпки на човека в адаптацията му към обществото. То е много важна, вечна и практически незаменима форма на социализация (в личностен и в социален план) и винаги е било една от основните семейни функции.

Проблемите на българското семейство като възпитателна среда са били винаги обект на определен научен интерес. В тази насока бихме споменали публикациите на Л. Спасовска, Ч. Кюранов и колектив, Е. Тодорова, И. Томова, Й. Нунев, С. Бъчева и др. Същевременно трябва да отбележим липсата на по-сериозни емпирични изследвания, особено през последните години с оглед на настъпилите промени в обществото, в това число и в семейството.

Информацията за особеностите на семейството като възпитателна среда е ценна поради няколко причини: тези особености се формират стихийно и под влияние на най-различни фактори - възраст и образование на родителите, брой поколения в семейството, брой и пол на децата и т.н.; силно влияят традицията, етно-културните параметри на семейството, социалното обкръжение; влияят степента на урбанизация, професията на родителите и стандарта на живот... Списъкът може да бъде продължен още. Много от изброените фактори са мобилни и вариативни, което създава многообразие от типове семейства. Освен това информацията бързо губи от своята актуалност и почти не е валидна за следващото поколение.

В настоящата статия са изложени резултатите от едно такова изследване на семейната възпитателна среда.

Използвана е наша модификация на въпросника "Анализ на семейните взаимоотношения" (АГВ), разработен от Э.Г. Эйдемиллер и В.В. Юстицки (Семейная психотерапия. Л., 1990) и предназначен за диагностика на нарушенията на семейните представи и проявленията им във взаимоотношенията между родители и деца; нарушенията на интеграционните механизми в семейството; нарушенията на системата за взаимно влияние на членовете на семейството; нарушенията във взаимоотношенията на детето и родителите му и др.

Въпросникът съдържа 130 въпроса (айтема), обединени в 20 скали. От тях 14 са полярни - (2x7) и останалите 6 - не. Всяка скала е свързана с някаква неправилна насока на семейните взаимоотношения. В скалата е включена и критична граница. Ако се достигне и надхвърли, следва, че съответната особеност е налице в семейството. В идеалното („нормално“) семейство няма нито една от тези особености.

От комбинацията на скалите може да се формират пет значими фактора, определящи структурата на семейната възпитателна атмосфера: либерализъм, твърдост (строгост), възпитателна неувереност, извързден невротизъм, неправилни установки. Всеки от тях е представен с определен процент в тази структура.

Въпросникът, както и частични резултати по темата може да се намерят в друга наша публикация (Иванов, И. Социално-педагогически проблеми на семейството. Шумен, 1996).

Изследвани са 184 семейства през 1995 и 1996 г.

ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ

1. В таблицата са представени резултатите от изследването. Цифрата показва в колко процента от изследваните семейства се проявява съответната особеност.

2. Силно впечатлява установката на повече от една трета от семействата за предпочитане на мъжките качества, независимо от пола на децата. Това отнесено към момчетата има положителен ефект, но едва ли може да се каже същото за момичетата. Традиционните женски добродетели като че ли не са на мода при съвременните родители.

Другият болен въпрос на българското семейство, това са забраните и наказанията. Също в почти половината семейства има тяхно неправомерно присъствие - или занижено, или завишено, често съчетано със завишен контрол над детето.

Системата от забрани и наказания оформя двата основни фактора на семейната атмосфера: либерализъм и строгост (твърдост) на подхода към детето. В изследваните семейства съ-

отношението им е 23,97% към 29,65%, т. е. семействата са по-склонни към твърдост в подхода си.

N	НАДВИЗАНИЕ НА КРИТИЧНАТА ГРАНИЦА ПРИ ИЗСЛЕДВАНИ СЕМЕЙСТВА	%
1.	15. Установка на родителите за предпочитане на мъжките качества	34,19
2.	1. Завишен контрол над детето	26,50
3.	9. Извънредна строгост при наказание	23,08
4.	7. Завишено количество забрани към детето	22,22
5.	10. Недостатъчна строгост при наказание	21,37
6.	8. Недостатъчно количество забрани към детето	16,24
7.	3. Завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	16,24
8.	17. Възпитателна неувереност на родителя	11,11
9.	19. Непоследователност във възпитанието	8,55
10.	16. Установка на родителите за предпочитане на женските качества	7,69
11.	2. Недостиг на контрол над детето	5,98
12.	6. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	5,13
13.	5. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	5,13
14.	4. Недостатъчно ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	3,42
15.	18. Фобия от загубата на детето	2,56
16.	14. Предпочитане на детски качества	3,42
17.	13. Проекция в детето на собствените нежелателни качества	3,42
18.	11. Разширение на сферата на родителските чувства	3,42
19.	20. Липса на единни педагогически изисквания, съперничество между родителите	1,71
20.	12. Неразвитост на родителските чувства	1,71

Задълженията на детето са важен параметър на семейните взаимоотношения, тъй като именно нарушаването им е основният източник на напрежение и конфликти. Радостно е, че само в 10,26% от случаите са налице завишено или занижено количество и трудности на тези задължения, т. е. в голямата болшинство от семействата задълженията на детето са правилно дозирани.

Трябва да се отбележи още един радващ факт: силно невротичните родители (и семейства) са малко на брой (извънреден невротизъм - 5,36% в структурата на семейната атмосфера). В тях се срещат такива феномени като разширение на сферата на родителските чувства, проекция в детето на собствените нежелателни качества, предпочитане на детски качества, фобия от загубата на детето, неразвитост на родителските чувства. Такива са само 12% от семействата. Радостно е още, че само в 1,7% от случаите е регистрирана липса на единни педагогически изисквания и съперничество между родителите.

Ситуацията е оптимистична и по още една причина: непоследователността във възпитанието и възпитателната неувереност на родителите (13,14% в структурата на семейната атмосфера) се среща само в едно на всеки пет от семействата.

3. Най-често срещани комбинации.

Без данни за някакви особености на взаимоотношенията (значими скали) са 42,35% от всички изследвани семейства. С особености (значими скали) - 57,65%. От тях с 1 значима скала са 20,97 %; с 2 значими скали - 20,45 %; с 3 значими скали - 7,62 %; с 4 и повече знач. скали - 3,27%. Последните случаи, обаче са много редки. В таблицата, която следва са дадени само комбинациите, които се срещат достатъчно често.

	КОМБИНАЦИЯ	%
1.	Завишено колич. забрани към детето. Извънредна строгост при наказание	44,44
2.	Завишен контрол над детето. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	18,80
3.	Завишен контрол над детето. Завишено ниво на удовлетворение потребностите на детето	17,95
4.	Завишен контрол над детето. Завишено ниво на удовлетворение на детето	17,09
5.	Недостатъчна строгост при наказание. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	15,38
6.	Завишен контрол над детето. Извънредна строгост при наказанията	15,38
7.	Завишено количество забрани. Извънредна строгост при наказанията	13,68
8.	Завишено ниво на удовлетв. на потребностите на детето. Завишено колич. забрани към детето.	11,97
9.	Завиш. колич. и трудности на задълж. на детето. Проекция в детето на собств. нежелат. качества	11,11
10.	Завишено ниво на удовлетв. на погр. на детето. Недостатъчно количество забрани към детето	10,26
11.	Фобия от загубата на детето. Извънредна строгост при наказ. Завишено колич. и трудн. на задълж. на детето	10,26
12.	Неразвитост на родителските чувства. Недостатъчно количество забрани към детето	10,26
13.	Недостиг на контрол над детето. Извънредна строгост при наказанията	10,26
14.	Недостиг на контрол над детето. Завишено количество забрани	10,26
15.	Завишено ниво на удовлетворение на потребностите на детето. Неразвитост на родит. чувства	9,40
16.	Завишен контрол над детето. Завишено количество забрани	8,55
17.	Недостатъчна строгост при наказанията. Недостатъчно количество забрани	8,55

Най-важното, което непременно трябва да се отбележи, това е фактът, че от 17 комбинации, срещащи се достатъчно често в семействата (в над 10%от случаите), само четири - N 5,10,12 и 15 имат либерален уклон, докато останалите 13 са различни варианти на *ригоризъм (прекалена морална строгост) на семейството. Това може да бъде означено и като основна неправилна тенденция в него.*

4.Коефициентите на корелация между данните на **трите основни етноса - българи, роми и турци** са както следва: българи-роми =0,48; българи-турци = 0,56;турци-роми = 0,69.Близостта между семейните среди на трите етноса е значителна, като най-голяма е между роми и турци.

НАДВИШАВАНЕ НА КРИТИЧНАТА ГРАНИЦА ПРИ ИЗСЛЕДВАНИ СЕМЕЙСТВА	българи	роми	турци
1. Завишен контрол над детето	14,93	40,82	18,66
2. Недостиги на контрол над детето	0,03	12,24	2,24
3. Завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	7,46	24,49	17,16
4. Недостатъчно ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	2,24	4,08	6,72
5. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	5,97	2,04	12,69
6. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	5,97	0,04	14,18
7. Завишено количество забрани към детето	3,73	30,61	50,00
8. Недостатъчно количество забрани към детето	20,90	10,20	19,40
9. Извънредна строгост при наказание	7,46	30,61	44,78
10. Недостатъчна строгост при наказание	24,63	20,41	14,93
11. Разширение на сферата на родителските чувства	3,73	2,04	3,73
12. Перазност на родителските чувства	0,02	2,04	3,73
13. Проекции в детето на собствените нежелателни качества	3,73	4,08	1,49
14. Предпочитане на детски качества	2,24	4,08	5,97
15. Установка на родителите за предпочитане на мъжките качества	26,12	30,61	66,42
16. Установка на родителите за предпочитане на женските качества	0,03	16,33	1,49
17. Възпитателна неувереност на родителя	13,43	8,16	13,43
18. Фобия от загуба на детето	2,24	2,04	6,72
19. Непосредователност във възпитанието	3,73	14,29	2,99
20. Липса на единни педагогически изисквания, съперничество между родителите	2,24	2,04	0,06

Обща е тенденцията за предпочитане на традиционните мъжки качества, но много по-силно изразена при турците (66,42% срещу 26,12%при българите и 30,61%при ромите).

Турското семейство има най-"твърд" стил на възпитание от трите основни етноса (съотношение строгост - либерализъм 35,63:18,21%. Твърде често отношението към детето е определено от контрола, строгостта и забраната, които се срещат в доста турски семейства в по-силна от необходимата степен (съответно 18,66%, 44,78%и 50%). Заедно с това, обаче често се срещат и случаи на либерализъм: завишено удовлетворяване на потребностите на детето (17,16%), недостатъчно количество забрани към детето (19,40%), недостатъчна строгост при наказание (14,93%). Тъй като турското семейство е с най-висока педагогическа култура (липсват случаи на съперничество между родителите, възпитателната неувереност е на най-ниско ниво от трите етноса - 7,34%при 17,49 на българите и 12,93%на циганите), по скоро може да се говори за два типа турско семейство - традиционен и либерален.

Българското семейство е значително „по-мекo“ в отношението си към децата - съотношението строгост - либерализъм е 18,58%: 31,90%(недостатъчна строгост при наказание в 24,63%, завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето в 7,46%и недостатъчно количество забрани - 20,90%от случаите), заедно с това изпитва значителна възпитателна неувереност (17,49%) за разлика от турското, което сигурно следва традиционния за етноса си морал. Българчето расте в по-скоро либерална възпитателна среда.

Много по-рядко се среща семейство с по-"твърд" стил на възпитание: със завишен контрол (14,93%) и извънредна строгост при наказание (7,46%).

Още нещо трябва да се отбележи за българското семейство: то е най-невротично (неадекватни родителски чувства, фобия от загуба на детето). Извънредният невротизъм формира 6,46%от семейната атмосфера срещу 5,80%на турското семейство и 4,52%на ромското семейство.

Ромското семейство както вече посочихме е от маргинален тип и гравитира към другите два по-многобройни етноса. Не трябва да се забравя и че ромите са нехомогенен етнос с различни вътрешни субкултури и съответно семейни култури. В случая изследваните семейства са по-близки до турските по нагласи (градски роми) - съотношение либерализъм - строгост 21,34%:34,27%. Сред тях доминират „твърдите“ семейства: със завишен контрол над детето (40,82% - 2-3 пъти по-често срещан от другите два етноса), забрани (30,61%) и строгост при наказание (30,61%). Доста са и либералните - със завишено ниво на удовлетворяване на

потребностите на детето (24,49%) и недостатъчна строгост при наказание (20,41%). Сигурно и едното и другото се срещат в някои семейства, защото непоследователността във възпитанието (признак за ниска педагогическа култура) е няколко пъти по-честа, отколкото при другите два етноса (14,29% срещу 3-4%).

5. Коефициентът на корелация между данните за двата пола на родителите е 0,87. Разликите са минимални.

НАДВИШАВАНЕ НА КРИТИЧНАТА ГРАНИЦА ПРИ ИЗСЛЕДВАНИ СЕМЕЙСТВА	жени	мъже
1. Завишен контрол над детето	16,67	9,90
2. Недостиг на контрол над детето	2,08	3,13
3. Завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	10,42	5,21
4. Недостатъчно ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	3,65	1,04
5. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	3,13	5,73
6. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	4,69	7,81
7. Завишено количество забрани към детето	17,71	18,23
8. Недостатъчно количество забрани към детето	9,90	5,73
9. Извънредна строгост при наказание	15,10	19,27
10. Недостатъчна строгост при наказание	10,94	6,77
11. Разширение на сферата на родителските чувства	2,08	1,04
12. Неразвитост на родителските чувства	1,56	0,52
13. Проекция в детето на собствените нежелателни качества	2,08	0,52
14. Предпочитане на детски качества	2,08	3,65
15. Установка на родителите за предпочитане на мъжките качества	28,65	18,23
16. Установка на родителите за предпочитане на женските качества	0,52	4,17
17. Възпитателна неувереност на родителя	7,29	4,69
18. Фобия от загубата на детето	3,13	1,04
19. Непоследователност във възпитанието	3,13	3,13
20. Липса на единни педагогически изисквания, съгласие между родителите	1,04	0,01

И жените, и мъжете предпочитат проявлението на мъжките качества в своето дете, независимо от пола. При това жените в по-голяма степен: 28,65 срещу 18,23%, което е впечатляващо! Друга обща черта е стремежът към завишени контрол, забрани и строгост при наказание (съответно 16,67%, 17,71% и 15,10% при жените и 9,90%, 18,23% и 19,27% при мъжете).

Като цяло в тази насока - по-твърдия стил на възпитание доминират мъжете (строгост - либерализъм = 37,09% : 19,62%, а при жените 31,89%:21,56%), още повече, че други 10,94% от жените проявяват недостатъчна строгост при наказание, други 9,90% отправят недостатъчно количество забрани към детето, а 10,42% са склонни към завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето. Общо 26% от жените са неадекватни при наказанието. В същото време около 14% от мъжете не могат да определят правилно количеството и трудността на задълженията на детето в семейството, каквито проблеми имат само 8% от жените.

Жените са с по-висока степен на възпитателна неувереност (10,83% от общата семейна атмосфера срещу 8,92% на мъжете) и невротичност (6,20% срещу 4,64%), което е нормално при по-изразената зависимост общо на поведението им от чувствата и емоциите.

6. Бяха разгледани особеностите на два вида семейства, според **пълнотата** им: пълни (с двама родители) и непълни (с един родител). Коефициентът на корелация на мненията е 0,64.

НАДВИШАВАНЕ НА КРИТИЧНАТА ГРАНИЦА ПРИ ИЗСЛЕДВАНИ СЕМЕЙСТВА	пълни	неп.
1. Завишен контрол над детето	33,58	51,47
2. Недостиг на контрол над детето	8,96	0,74
3. Завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	17,91	29,41
4. Недостатъчно ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	6,72	0,44
5. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	5,22	14,71
6. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	3,73	14,71
7. Завишено количество забрани към детето	26,12	7,35
8. Недостатъчно количество забрани към детето	26,12	44,12
9. Извънредна строгост при наказание	29,85	14,71
10. Недостатъчна строгост при наказание	29,85	66,18
11. Разширение на сферата на родителските чувства	1,49	14,71
12. Неразвитост на родителските чувства	1,49	0,74
13. Проекция в детето на собствените нежелателни качества	6,72	7,35
14. Предпочитане на детски качества	6,72	0,88
15. Установка на родителите за предпочитане на мъжките качества	37,31	73,53
16. Установка на родителите за предпочитане на женските качества	11,94	1,24
17. Възпитателна неувереност на родителя	23,88	14,71
18. Фобия от загубата на детето	1,49	7,35
19. Непоследователност във възпитанието	14,18	7,35
20. Липса на единни педагогически изисквания, съгласие между родителите	1,49	7,35

Значително повече особености, което значи и слабости има **непълното семейство**. То се очертава като твърде либерално (либерализъм: строгост = 34,48%:19,71%, докато при пълното семейство - 23,71%:27,79%): с недостатъчна строгост при наказание са 66,18%, с недостатъчно количество забрани са 44,12%, а със завишено ниво на удовлетворение на потребностите на детето са 29,41% от случаите. Същевременно стремеж за повишен контрол в 51,47% и предпочитание на мъжките качества в 73,53% от всички семейства! Явно този тип семейство не може да се справи със ситуацията поради липса на достатъчно време за детето, нещо, което беше вече посочено в предишното изложение, тъй като пък нивото на възпитателна неувереност е много по-ниско от това на пълното семейство - 10,89% срещу 18,05%.

Непълното семейство е и доста по-невротично - 6,90% срещу 4,90% на пълното, което също може да се приеме за нормално при създамата се ситуация в него.

Най-значителният проблем на **пълните семейства (с двама родители)**, това е възпитателната неувереност на родителя, проявяваща се основно в отношението към забраните и строгостта при наказание. Тази ситуация се среща в около една трета от семействата.

7. Изследвани бяха и семейства с деца - **момичета и момчета**. Корелацията между тях е 0,73.

НАДВИШАВАНЕ НА КРИТИЧНАТА ГРАНИЦА ПРИ ИЗСЛЕДВАНИ СЕМЕЙСТВА	момичета	момчета
1. Завишен контрол над детето	37,25	24,49
2. Недостиг на контрол над детето	7,84	8,16
3. Завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	19,61	20,41
4. Недостатъчно ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	3,92	4,08
5. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	0,02	12,24
6. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	5,88	6,12
7. Завишено количество забрани към детето	27,45	24,49
8. Недостатъчно количество забрани към детето	21,57	16,33
9. Извънредна строгост при наказание	33,33	22,45
10. Недостатъчна строгост при наказание	25,49	26,53
11. Разширение на сферата на родителските чувства	0,04	8,16
12. Неразвитост на родителските чувства	0,01	4,08
13. Проекция в детето на собствените нежелателни качества	3,92	4,08
14. Предпочитане на детски качества	3,92	4,08
15. Установка на родителите за предпочитане на мъжките качества	35,29	44,90
16. Установка на родителите за предпочитане на женските качества	3,92	14,29
17. Възпитателна неувереност на родителя	25,49	0,05
18. Фобия от загубата на детето	5,88	0,03
19. Последователност във възпитанието	3,92	16,33
20. Липса на единни педагогически изисквания, съгласност между родителите	3,92	0,02

Момчетата и момичетата растат в практически еднаква възпитателна среда. Най-значимите особености, респективно слабости на двата вида семейства са едни и същи. И все пак разлики има. Семейният морал спрямо момичетата е по-„твърд“ и строг. Съотношението „строгост - либерализъм“ при тях е 31,52%:24,85%, докато при момчетата той е 27,56%:24,36%. По начало и „момичешкото“ семейство е по-рядко без никакви особености - сборът на случаите на надвишаване на границата е 137, а при „момчешкото“ семейство - 128.

„Момичешкото“ семейство е в много по-голяма степен възпитателно неуверено (17,17% срещу 8,55%), но за сметка на това е по-малко невротично (4,24% срещу 6,41%).

За отбелязване е и още една много важна особеност на едното и другото семейство - установките на родителите за предпочитане на мъжките или женските качества на детето. И момичето, и момчето растат в атмосфера на предпочитане на мъжките качества. Тази ситуация съществува в повече от една трета от „момичешките“ семейства и е неблагоприятна за момичетата. В същото време в една седма (!?) от „момчешките“ семейства има установка за предпочитане на женските качества (само в 4% от „момичешките“ е така). В крайна сметка около половината деца живеят в неадекватна възпитателна среда от гл. т. на половоролевото си развитие!

8. Семействата с различен брой деца имат и общи, и различни възпитателни особености. Най-близки са семействата с 1 и 2 деца (кор. коеф. 0,70), а най-далечни тези с 1 и 3 деца (0,37).

Основен тип е семейството с две деца. Не само защото то се счита за „среднодетно“, но и защото по своите характеристики е точно по средата на семействата с едно и три и повече деца. Така например, либерализмът нараства с нарастването на броя на децата - при семействата с едно дете съотношението твърдост:либерализъм е 35,80%:19,39%; при семействата с

две деца - 29,06%:24,84%, а при тези с три и повече деца - 21,82%:27,27%. Противно на традиционните разбирания, че еднородното семейство е най-либерално, резултатите от изследването сочат обратното.

Семейството с две деца проявява най-малка възпитателна неувереност (10,16%), докато при другите два типа тя е по-висока (19,89% при еднородното и 18,18% при три и повече- детното).

НАДВИЦАВАНЕ НА КРИТИЧНАТА ГРАНИЦА ПРИ ИЗСЛЕДВАНИ СЕМЕЙСТВА	1 дете	2 деца	3 деца
1. Завишен контрол над детето	13,33	21,84	13,33
2. Недостъп на контрол над детето	1,67	6,90	0,03
3. Завишено ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	5,00	16,09	6,67
4. Недостатъчно ниво на удовлетворяване на потребностите на детето	3,33	2,30	0,07
5. Завишено количество и трудности на задълженията на детето	10,00	0,02	0,02
6. Занижено количество и трудности на задълженията на детето	3,33	2,30	6,67
7. Завишено количество забрани към детето	8,33	22,99	3,33
8. Недостатъчно количество забрани към детето	6,67	13,79	10,00
9. Извънредна строгост при наказание	5,00	24,14	10,00
10. Недостатъчна строгост при наказание	5,00	21,84	10,00
11. Разширение на сферата на родителските чувства	0,02	0,05	13,33
12. Неразвитост на родителските чувства	0,03	2,30	0,04
13. Проекция в детето на собствените нежелателни качества	0,04	4,60	0,03
14. Предпочитане на детски качества	0,03	4,60	0,01
15. Установка на родителите за предпочитане на мъжките качества	15,01	32,18	10,00
16. Установка на родителите за предпочитане на женските качества	1,67	9,20	0,06
17. Възпитателна неувереност на родителя	5,00	8,05	10,00
18. Фобия от загубата на детето	0,01	0,02	10,00
19. Непоследователност във възпитанието	5,00	6,90	3,33
20. Липса на единни педагогически изисквания, съперничество между родителите	3,33	0,04	0,03

Има и още една тенденция: извънмерният невротизъм нараства от 0,05% при еднородното на 4,69% при двудетното и на 19,09% при три и повече- детното семейство. Това също може да се приеме за нормално, тъй като повечето деца означават и повече чувства и отговорности.

Еднородното семейство често е със завишено количество и трудности на задълженията на детето. То е с най-малко грешки, свързани с наказанията на децата, при него по-често от другите два вида се среща липса на единни педагогически изисквания и съперничество между родителите.

Двудетното семейство освен посоченото по-горе е най-силно контролиращото, най-склонно към завишено удовлетворяване на детските потребности (и двете деца да имат всичко...), с най-малко грешки в определяне на детските задължения, най-неадекватно в забраните и в строгостта на наказанията (завишени, занижени), с най-много неправилни установки по отношение на женските и мъжки качества.

Три и повече -детното семейство е най-точно по отношение на забраните, контрола, потребностите.

Проведеното изследване дава възможност да се направят множество изводи, най-глобалният от които е, че семействата представляват различни варианти на възпитателна среда, че децата растат в различна обстановка и че учителят трябва да се съобразява със семействата на своите ученици и при възможност да им влияе и коригира. Този извод звучи банално, защото отразява нещо всеизвестно, но трябва да се изпълни с конкретно съдържание, на базата на конкретно знание. Семейната педагогика може да има ефективност само ако е научна, както и училищната, ако се съчетае със семейната.